

ביאורים

בלימוד אתמול עסקנו בחלוקת ארבעת הקבוצות המחייבות את ההודאה לבורא והעבודה לו, החל מהקבוצה הכללית יותר וכלה בפרטית. ככל שהבחירה וההטבה האלוהית מצומצמת וממוקדת יותר כך חובת ההודאה והעבודה של אותה קבוצה גדלה, ועימה גדל העונש על חסרון העבודה ועליית רמת הדקדוק על המעשים והחשבון בהם. כשם שהציפייה מהאדם גדלה, כך הדין שעליו לתת על מעשיו מתרבה. משמעות הדברים היא שיתכן שאדם אחד יעשה מעשה מסוים והוא ייחשב כדבר טוב וחיובי, אך אצל אדם אחר אותו מעשה ייחשב כחסר ופגום. ואף יותר מזה, יתכן שהראשון יעשה יותר מהשני, ולמרות זאת מעשיו יהיו חסרים ביחס אליו. כיצד? דוגמא לדבר מביא רבנו בחיי מחיוב מצוות מעשר. אם לאדם יש כמות מסוימת של תבואה, הרי שאם יביא פחות מעשירית ממנה - לא יקיים מצוות מעשר, ואין זה משנה מה כמות התבואה אותה הפריש. לעומתו, יביא חברו הרבה פחות אך יוכל לקיים בזה מצוות מעשר כראוי, אם אכן הכמות שהביא היתה עשירית מתבואתו, הפחותה משל חברו. דוגמא נוספת מביא רבנו בחיי מאדם שאין לו יכולת אובייקטיבית לקיים מצוות מסוימות, הרי שאין ציפייה ממנו לקיימן, לעומת אדם שגם הוא לא מקיימן, אך יש לו את היכולת בכך. כלומר: הציפוי מופנה לאדם שיש לו יכולת לקיימו, ועל כן ככל שמדרגת הקבוצה גבוהה יותר והייחודיות שלה עולה - כך מיעדות לה יותר מצוות.

אלא שלמרות פשטותם של הדברים, יישומם קשה לאדם מפני שבשלב זה הנפש מעידה על עצמה ביושר, שלא רק שאין לה סיכוי אובייקטיבי לשלם לה' ואפילו רק על הסוג הראשון - של הטובות לכלל האנושות, אלא שגם קשה לה להתנתק מטובת עצמה ולחשוב רק על חובת העבודה וההודאה הראויות לה. לעיתים, בעת ההודאה והעבודה עצמן, מכיון האדם לתועלת האישית שלו, ועל כן יש צורך בהדרכה והכוונה כיצד לנקות את הנגיעות האישיות מעבודת ה'.

הרחבות

• כי הגדלת חסדך עלי!

וְכָל אֲשֶׁר יוֹסִיף הַבּוֹרָא טוֹבָה לְאָדָם, חַיִּב עָלָיָה עֲבוּדָה. בדומה לדברי רבנו בחיי על התלות בין עבודת ה' לטובות שנתן לנו, כתוב במדרש: "רוח הקדש צווחת 'מי הקדימני ואשלם' [איוב מא, ג], מי קילס לְפָנַי עד שלא (לפני ש) נתתי בו נשמה, מי מל לְפָנַי עד שלא נתתי לו בן זכר, מי עשה לְפָנַי ציצית עד שלא נתתי לו טלית, מי עשה לְפָנַי מעקה עד שלא נתתי לו גג, מי עשה מזוזה עד שלא נתתי לו בית" [תנחומא אמור י].

ר' חיים מצ'רנוביץ' עמד על עומק נוסף בדברי המדרש: "אמת שבסוף הבנין אתה עושה מזוזה ומעקה, ובסוף הלישה אתה מפריש חלה. אבל נראה מה היה העיקר והחשוב בעיניך, ואיזה הקדמת במחשבתך בתחילת הבנין והעשייה: אם בניית מתחילה כדי שיהיה לך מקום לקבוע מזוזה או שארי מצות - ואז בודאי אשלם לך, לראותי שמצותי יקר וחשוב בעיניך, להטריח עליו טרחא גדולה ורבה כזו ולהוציא הוצאות רבות. ורבותינו ז"ל אמרו: 'מי עשה לי מזוזה עד שלא נתתי לו בית'. כלומר אחר שנתתי לו כבר הבית ובהשלמת בנינו עולה במחשבתו לעשות לי מזוזה, לטפל ועראי בעלמא. וכל עיקר הטרחה והוצאותיו ויגיעותיו לכבוד עצמו... אם בשביל הנאה קלה כזו מהבלי העולם עשית ויגעת עצמך בכל הטרחה והוצאה הזאת, בבנין כל הבית וכדומה מעשית עולם הזה - מה שגר יגיע לך בעד עשיית המזוזה, שהטרחה וההוצאה קטנה וקלה למאוד?! ועל כן 'מי הקדמני' במחשבתו - לזה ודאי 'אשלם' לו שכרו" [סידורו של שבת ב, ד, א].

כפי ריבוי הטובה
ירבה ההקפדה
על המצוות

וּמִי שִׁימְרָה הָאֱלֹהִים בְּטוֹבָה אֲשֶׁר יַחְדָּהוּ בָּהּ, יִפְלֵ מִכָּל הַמַּעֲלוֹת הַיְתָרוֹת, וַיִּדְקֶדֶק עָלָיו הַבּוֹרָא בְּחִשְׁבוֹן יוֹתֵר בְּעוֹלָם הַזֶּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ויקרא י, א): "הוּא אֲשֶׁר דָּבָר יִי לְאָמֹר בְּקִרְבִּי אֶקְדָּשׁ וְעַל פְּנֵי כָל הָעָם אֶכְבֵּד וַיִּדֶם אֶהְרֹן", וְאָמֹר (עמוס ג, ב): "רַק אֶתְכֶם יִדְעֵתִי מִכָּל מִשְׁפָּחוֹת הָאֲדָמָה עַל כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֶת כָּל עֲוֹנוֹתֵיכֶם". וַיְהִי עוֹד עֲנָשׁוּ בְּעוֹלָם הַבָּא יוֹתֵר קָשָׁה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ישעיה ל, א): "כִּי עֲרוּךְ מֵאֲתָמוּל תִּפְתָּה גַם הוּא לְמִלְךָ הוֹכֵן הָעֵמִיק הַרְחֵב מִזְרְתָה אֵשׁ וְעֵצִים הַרְבֵּה נִשְׁמַת יִי כְּנַחַל גְּפְרִית בְּעָרָה בָּהּ".

וְעַל אֵלֶּה אֲרַבְּעָה הַעֲנִינִים חַיִּבִּים בְּנֵי הָאָדָם בְּעֲבוּדַת הָאֱלֹהִים, וְכָל אֲשֶׁר יוֹסִיף הַבּוֹרָא טוֹבָה לְאָדָם, חַיִּב עָלָיָה עֲבוּדָה. ומן הראייה על זה, כי התבואות חייבות במעשר, שנאמר (דברים יד, כב): "עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זֵרְעֶךָ". ומי שנתן לו האלהים מאה כור של תבואה, חייב ממנה עשרה כורים לאלהים, ומי שנתן לו האלהים עשרה כורים, חייב לאלהים מהם כר אחד. ואם יוציא האחד תשעה וחצי והשני אחד, יהיה הראשון ענוש והשני יקבל שכר.

וכן אמר במי שלא היה לו בן, בטלה ממנו חובת המילה ולמוד התורה, ומי שהוא פסח, בטלה ממנו חובת החג, ומי שהוא חולה, בטלו ממנו מן המצוות מה שאינו יכול לעשותן.

חשש החסידים

וְעַל הַהִקְשָׁה ° הזאת יתחייב מי שיחדוהו הבורא יתעלה בטובה, בתוספת עבודה בתור הודאה עליה. ועל כן היו החסידים הראשונים, כשהיתה באה להם טובה מטובות העולם, מתפחדים לה משני פנים: אחד מהם, שלא יקצרו מהשלמת העבודה עליה וההודאה בעבורה, ותשוב להם לרעה, כמו שאמר יעקב אבינו (בראשית לב, א): "קטנתי מפל החסדים". והשני, שלא יהיה גמול הבורא על עבודתם, ויגרע מגמולם לעולם הבא, כמו שפירשו הקדמונים בענין: "ומשלם לשנאיו" אל פניו להאבידו" (דברים י, ט). ודי לה בזה.

הקושי בהודאה
כפי הראוי

אָמְרָה הַנֶּפֶשׁ: כבר הבינתי מה שזכרתי, ואינני מוצאה את עצמי יכולה לשלם חובות הבורא על טובותיו הכוללות המדברים, כל שכן מה שיחד אותי בו מהם, ואם חפצי ורצוני לשלם מה שאני חייבת עליהם, מיד קודמת למחשבתי בהשלימי תחולת טובה עתידה ממנו. וכן בהודותי לאל, כשאהודנו במלותי על גדל טובו עלי, ומחשבתי וכוונתי בהודאה לבקש על התמדת הטובה ולהוסיף עליה, לא כוננת הנואש מתוספת הטובה והתמדתה. וכשאני על הדרך הזה בעבודתי והודאתי לאלהי מפעוט הפונה הבורא לחובת טובתו, איך אגיע לשלם שאר עבודתו על טובותיו המיוחדות? ואני צריכה שתורני מה שאני חייבת בו עליהן מעבודת האלהים על הפעוט, שאהיה ראויה להתמדתן.

לְמַלְךְ - המלך מיוחד בטובות משאר עמו ולכן כשחוטא ענוש גדול. **נְשַׁמַּת יִי -** כביכול, ההבל היוצא מפי ה'. **יוצאי -** יפריש למעשרות. **האחד -** שיבולו מאה כור. **חובת החג -** לעלות לרגל למקדש. **ההקשה -** בדומה לדוגמה זו. **ותשוב להם לרעה -** הטובה תיהפך להם לרעה. **שלא יהיה גמול וכו' -** חוששים שטובה זו ניתנה להם כגמול וכשכר על מצוות שעשו. **ומשלם לשנאיו -** הקב"ה נותן לרשעים בעולם הזה שכרם על מצוות שעשו, כדי לאבדם בעולם הבא. **טובותיו הכוללות המדברים -** הטובות המשותפות לכלל בני האדם. **מיד קודמת למחשבתי -** אני חושב קודם למעשה המזוזה. **תחולת טובה וכו' -** הציפייה שה' יתן לי שכר על עבודתי, ונמצא שעבודתי היא שלא לשמה. **וכונתי בהודאה -** ההודאה היא בשביל שה' ימשיך לי את הטובה, ונמצא שהודאתי היא שלא לשמה. **לחובת טובתו -** שחייב אני להכיר טובה לה'. **על הפעוט -** לכל הפחות מהי העבודה ההכרחית הנדרשת ממני.